

A Berlin 3 értekezlet új ajánlásai: annak érdekében, hogy a Berlini Nyilatkozatban foglaltak végrehajthatók legyenek, az intézmények

- olyan irányelveket léptetnek életbe, amelyek alapján megkövetelik kutatóiktól, hogy minden publikált cikkük egy-egy példányát valamely szabad hozzáférésű archívumban helyezték el;
- arra ösztönzik kutatóikat, hogy tudományos cikkeiket szabad hozzáférésű folyóiratokban közzéjék, ha ilyen folyóiratok léteznek, továbbá támogatást nyújtanak ahhoz, hogy ez így történjék.

A megfogalmazásokon még finomítani kellene, viszont a Berlini Nyilatkozat eredeti megfogalmazásainál világosabb, és konkrét, gyakorlati akciótervet fogalmaznak meg a Berlin 3 ajánlásai. A következő (Berlin 4) találkozó 2005 októberében lesz Németországban.

Jegyzetek

- ¹ Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities (2003. október 22.)

<http://www.zim.mpg.de/openaccess-berlin/berlindeclaration.html>

- ² Az aláírók folyamatosan aktualizált listája a <http://www.zim.mpg.de/openaccess-berlin/signatories.html> címen található.

- ³ Bethesda Statement on Open Access Publishing, <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>
Budapest Open Access Initiative, <http://www.soros.org/openaccess/>
ECHO – European Cultural Heritage Online, <http://echo.mpiwg-berlin.mpg.de/home>

- ⁴ SPARC Open Access Newsletter, 82. köt. 2005. február 2. <http://www.earlham.edu/~peters/fos/newsletter/02-02-05.htm>

/HARNAD, Stevan: The implementation of the Berlin Declaration on Open Access. Report on the Berlin 3 Meeting Held 28 February - 1 March 2005, Southampton, UK. = D-Lib Magazine, 11. köt. 3. sz. 2005. <http://www.dlib.org/dlib/march05/harnad/03harnad.html>

(Koltay Tibor)

Megóvhatjuk-e audiovizuális örökségünket?

Az emberiség történetének kezdete óta azt kutatjuk, hogyan válhatnánk halhatatlanná, hogyan őrizhetnénk meg tetteinket, hitünket, gondolatainkat és érzéseinket az utókor számára. A pillanat rögzítésére a rajz, a festészet, az építészet, a szobrászat, a zene és nem utolsósorban az írás, mind alkalmasnak bizonyult. A 19. század végén azonban új rögzítési formák tűntek fel. A fotográfia, majd a hang rögzítése új utat nyitott az örökkévalóság felé. A mozgóképek már azt a benyomást keltették, hogy az élet rögzíthető, utánosztható és kitalálható. Az új média – rádió, mozi, tévé – megjelenése a 20. századra nemcsak kulturális forradalmat hozott, de a gyors technikai fejlődésnek köszönhetően mindennapi életünk részévé vált. A kommunikáció egyik legfontosabb eszköze lett, amely megteremtette a kapcsolatot az egyén és a távoli, ismeretlen világ között. Habár jellegéből adódóan a rádió és televízió elsősorban információhordozó, tükrözi a mindennapi életet, vegyíti az információt a fikcióval, szórakoztat, és kitarja előttünk a világot. Mint hordozó, kapcsolatot tart a jelennel, a társadalommal, így történelmi dokumentumtárat épít az elmúlt hétköznapiakból, ezzel kollektív emlékezetünk hatalmas gyűjteményévé válik. Az ismertett technológiák – hanganyagok, filmek – nemcsak az információs tömegtermelés eszközei, hanem az élet min-

den területén előforduló rögzítési lehetőségek. A tudomány, a kutatás, a múzeumok, államigazgatási testületek, vállalatok és a magánemberek egyaránt élnek ezekkel az újonnan megjelent eszközökkel. Dokumentumaikat sajátos módon rendezik, és mint munkaeszközt, vagy egyszerűen mint rögzített tevékenységet megőrzik.

Tulajdonképpen már a kezdetekben is arra törekedtek, hogy az elkészült dokumentumokat (hangszalagok, filmek, videók) újra fel lehessen használni, ezért címkékkel látták el, és a könyvekhez hasonlóan tárolták őket az archívumokban. Az archivált anyagok természetéből adódóan – a könyvektől eltérően – ezek nehezen hozzáférhetők, és élettartamuk tesztelésére is alig több mint 50 év állt rendelkezésre. Ráadásul egyéb problémák is adódtak (pl. hibás hangszalagok vagy balesetek az eljárás folyamán), de a technológiai fejlődés és a média általános tartósságának utópiája tovább élt. A digitális rendszerek megjelenése erősítette azt a hitet, hogy a médiumok örökkévalók, hogy „egy nap” minden analóg mágnesszalag pusztulásának problémája az új tárolási módszerrel megoldódik. A tény, hogy a digitális jeleken gyaníthatóan kevésbé fog az idő, és adatvesztés nélkül könnyebben másolható, bizalomra adott okot. Azonban az új technológia

egyre gyorsuló és folyamatosan változó környezetet produkált, amellyel egyre nehezebb lépést tartani. Ezzel új probléma tűnt fel a láthatáron: hozzáférési nehézségek adódtak.

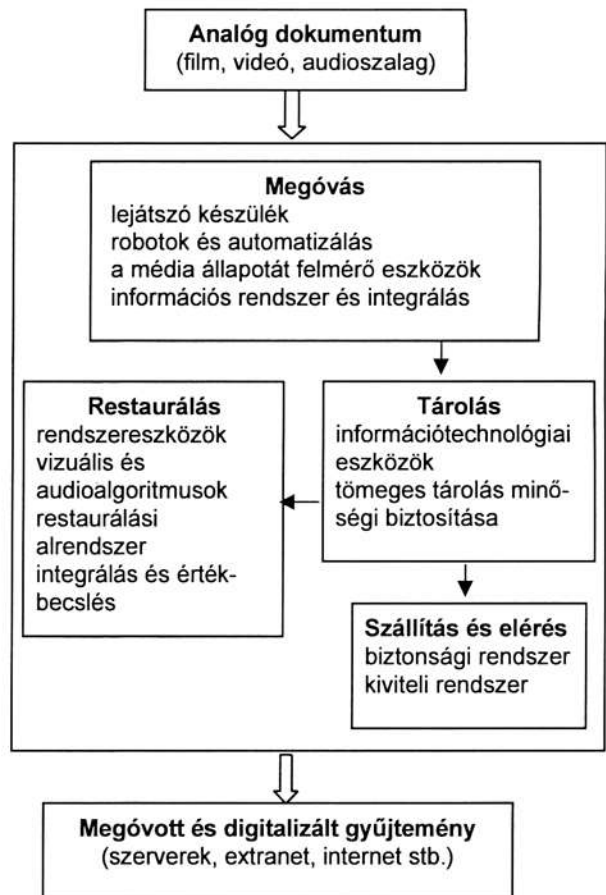
Az 1980-as években vált világossá, hogy az analóg média jóval gyorsabban pusztul, mint ahogy azt előre tervezték (sok közülük 10 éven belül teljesen eltűnik). Megkezdődött az audiovizuális (AV) örökség mentése, de a tökéletes digitális forma még nem állt rendelkezésre. Ráadásul a folyamatosan változó médiatárolási formák – szalagok, filmek stb. –, a gyakran hiányos leírások azt eredményezték, hogy az archívumok a külső használók előtt zárva maradtak. Mindezeket látva a három nagy európai archívum (BBC, INA, RAI) saját gazdag állománya megővését kezdeményezte. Örökségvédelmi vállalkozásba kezdtek – leltár, megőrzés, digitalizálás –, így az archívumokon keresztül saját országuk történelmét dokumentálják.

2001-ben *Presto* néven a három nagy archívum egy közös vállalkozás keretében költségsökkentő megőrzési technológia és speciális eszközök kidolgozásába kezdett, melynek egyik fő célja a megoldásra váró problémák megnevezése volt. Az európai vizsgálat eredménye megdöbbentő volt: a sugárzott, archiválendő adások becslések szerint 50 millió órnyi hangot, képet és videoanyagot tartalmaztak, de az összes AV anyag ennek valószínűleg a duplája. Az igazán nagy problémát az jelenti, hogy ennek csupán 2%-a megőrzött, és még kisebb része digitalizált, online elérhető és kereshető. A szakemberek arra jutottak, hogy a probléma nagyszabású volta miatt – a legtöbb AV dokumentum el fog tűnni a vegyi eróziótól, kopástól, valamint a technológia elavulása miatt válik használhatatlanná – szisztematikus és nagyszabású összefogásra van szükség. A kutatás során arra is fény derült, hogy szinte az összes AV archívum technikailag vagy jogosultsági problémák miatt teljesen elérhetetlen. Világossá vált, hogy az elérhetőség megnyitásának egyetlen módja, ha biztosítják a digitális tartalmak online hozzáférhetőségét.

2004. február 1-jén indult a 40 hónapra tervezett *PrestoSpace* program azzal a céllal, hogy válaszokat keressen és adjon a megővítés és elérhetőség két fő problémájára. A fejlesztési rendszerek főként arra irányulnak, hogy lehetővé tegyék az analóg média gyors, hatékony és gazdaságos elérhetőségét. Az állományvédelmi tevékenység minden lényeges munkafolyamatra kiterjed: helyreállítás, tárolás, archívumkezelés, metaadat-leírás. A tervezet célja, hogy biztosítsa a technikai megoldást

és az integrált rendszereket a digitális megőrzéshez az AV gyűjtemények minden típusa számára. Az intézmények (műsorszórók, kutatóintézetek, könyvtárak stb.) hagyományosan felelősek dokumentumaik megővéséért. A legfőbb figyelem most a technikai, szervezeti, erőforrásbeli és jogi kihívásokra fordul, amely felvállalja a digitális formátumokká való átalakítást, valamint a már digitalizált dokumentumok tárolását és szolgáltatását. Nehézségeket okoz, hogy az archívumtulajdonosok méretüket és céljaikat tekintve heterogének: intézetek, kereskedelmi vállalatok, államigazgatási testületek és egyéb közösségek. A program feladata, hogy központokat hozzon létre, amelyeknek módjukban áll biztosítani a szolgáltatásokat mindenféle gyűjtemény számára, kiaknázva a bennük rejlő lehetőségeket.

Az 1. ábra a PrestoSpace program tevékenységét mutatja be, amely jól tükrözi a rendszer modulokból felépülő, integrálható voltát.

1. ábra A PrestoSpace program tevékenységei

Az ábrából is látszik, hogy a munkaterv 4 fő területre helyezi a hangsúlyt. A munkafolyamatokat úgy tervezték, hogy az egyes modulok képesek az

együttműködésre, könnyen integrálhatók, és szükség esetén kiegészíthetők legyenek. A munka folyamán rendkívül fontos az együttműködés. Ezt bizonyítja, hogy az archiváltulajdonosok, a szolgáltatók, a beruházók, az egyetemek és az alkalmazott kutatási intézetek egyaránt részt vesznek a tesztelésben, az archiválási problémák közvetlen megnevezésében, és a kutatás szabályainak kidolgozásában.

Az archiválás célja, hogy megőrizzenek minden gyűjteményt, ezzel létrehozva egy olyan kulturális vagyont, amely használata során jövedelmet generálva képes fedezni a további fejlesztésekkel kapcsolatos kiadásokat. A végcél a következő: ellátni az összes dokumentumot metaadatokkal, tisztázni

a jogi kérdéseket, helyreállítani a dokumentumok minőségét, és biztosítani a kereskedelmi és nyilvános elérést. A kérdésekkel kapcsolatban részleges megoldások már léteznek, de még nem sikerült megtalálni a gazdaságilag és jogilag egyaránt megfelelő modellt. Ma egy kisebb egységekből álló, hosszú távú páneurópai együttműködés tűnik a legideálisabbnak. A PrestoSpace törekvése a termékek és szolgáltatások automatizált megvalósítása, és a hozzáférés Európa különböző audiovizuális gyűjteményeihez.

/TERUGGI, Daniel: *Can we save our audio-visual heritage?* = *Ariadne*, 39. köt. 4. sz. 2004. <http://www.ariadne.ac.uk/issue39/teruggi/>

(Budaházy Ibolya)

A könyvtárak is szenvedtek a szökőár csapásától

Több mint 220 000 halottat hagyott maga után a 2004. december 26-án pusztító szökőár Dél-Ázsia nyolc és Afrika négy országában. A könyvtárak is sokat szenvedtek.

Srí Lanka

Itt 177 iskolai és 53 közkönyvtár, valamint 68 hitközségi könyvtár pusztult el vagy károsodott jelentős mértékben. A felmérés a 2005. január 6-i helyzetet tükrözte, ezért nem tekinthető teljesnek. A január 6. és 10. között tartott válságtanácskozáson egy bizottság felállítását határozták el a károk pontos felmérésére, és a helyreállítás megindítására. Ennek tagja lett többek között *Susanne Ornager*, az UNESCO tanácsadója, *Russel Bowden*, az IFLA tiszteletbeli tagja, továbbá a Srí Lanka-i Nemzeti Könyvtár és Könyvtáros Egyesület pár képviselője.

A bizottság felhívást bocsátott ki, amelyben könyveket, mozgókönyvtárakat és számítógépeket kért a károk pótlására. Több felajánlás érkezett angol nyelvű könyvek küldésére; ezt azonban a kormány elhárította, mondván, hogy az érintett lakosság nem tud angolul olvasni. A cél az lenne egyébként, hogy a helyreállításon túl megragadják az alkalmat a számítógépes hálózat kiépítésére.

Néhány könyvtári épület az érintettek közül megmaradt, bár a berendezés és az állomány tönkrement. Ezért például a Kinniyában működő köz-

könyvtár épületében szükségkórházat rendeztek be a szennyezett hordalék kitakarítása után.

A Srí Lanka könyvtárait ért pusztításról *Dilmani Warnasuriya*, az Industrial Technology Institute (Colombo) igazgatója személyes beszámolót adott. A váratlan katasztrófa legsúlyosabb csapása az emberi életeket érte. A halottak tízezrei mellett a túlélők is életük végéig viselni fogják az őket ért megpróbáltatás nyomait. Az intézet munkatársai közül is meghalt egy házaspár kislányukkal együtt; árván maradt fiacskájukat a kollégák vették gondjukba. Az első pillanatokban a könyvtárakat ért bajok háttérbe szorultak, a könyvtárosok azonban hamar rájöttek, ha nem ők, hát senki sem fog ez ügyben fellépni. Warnasuriya is bekapcsolódott a bizottság munkájába. A károk felmérése során szomorú kép tárult a szeme elé. A könyvtárosok itt-ott próbálták száritgatni az elázott és halomba hanyt könyveket, erről azonban lebeszéltek őket. Inkább az elveszett és tönkrement dokumentumok listáját javasolták összeállítani, hogy ennek alapján kísérelhessék meg az állományokat az adományokból ismét felépíteni.

Indonézia

Szumátra szigetén Aceh tartományban volt a legsúlyosabb a pusztítás: az iskolák 50%-át lerombolta a szökőár. Az eltűntek között legalább 1000 pedagógus is szerepelt. A tartományi könyvtár igazgatója, felesége és két gyermeke ugyancsak